

УДК:7.01.111.852:140.8:371.124:7

[Соломаха С.О.](#),

старший науковий співробітник відділу педагогічної естетики та етики Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Технологія розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів у системі післядипломної педагогічної освіти

У статті теоретично обґрунтовано технологічне забезпечення андрагогічної моделі розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів у системі післядипломної педагогічної освіти як основи їхньої педагогічної майстерності.

Ключові слова: мистецтво, вчителі мистецьких предметів, художньо-естетичний світогляд, організаційно-методична система, педагогічна майстерність, педагогічна технологія, система післядипломної педагогічної освіти.

Постановка проблеми. Післядипломна освіта орієнтована на реалізацію нових концептуальних положень наявної законодавчої бази щодо функціонування системи освіти, насамперед тих, у яких передбачено оновлення та розширення тематики програм освітньої діяльності підвищення фахової кваліфікації педагогічних працівників і керівних кадрів. Безперечно, важлива роль в означеному процесі відводиться розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів, які навчають шкільних мистецьких предметів, спрямованого на усвідомлення цілісної художньої картини світу й насамперед – світу культури й мистецтва, на формування в педагогів системного методологічного художнього мислення. З огляду на це, існує необхідність у високопрофесійній підготовці, перепідготовці та діяльності цих педагогів, готових до самостійного творчого пошуку, впровадження інноваційних педагогічних технологій, організації художньо-естетичного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах на принципово нових засадах, що зумовлює розроблення та впровадження нових підходів до методики навчання фахівців із предметів художньо-естетичного циклу в системі післядипломної педагогічної освіти.

Метою статті є представлення технологічного забезпечення андрагогічної моделі розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів у системі післядипломної педагогічної освіти, яку розглядаємо як основу їхньої педагогічної майстерності.

Педагогічна майстерність вчителів і викладачів мистецьких дисциплін спрямована на розвиток здатності учнів та студентів до сприймання і розуміння культурних явищ, що, за виразом О. Рудницької, здійснюється "через кваліфіковане спілкування з мистецтвом до розвитку духовно повноцінної особистості" [1, с.7]. На основі ґрунтовного аналізу спеціальної наукової літератури, вивчення вітчизняного і зарубіжного педагогічного досвіду в галузі досліджуваної проблеми нами розроблено технологічне забезпечення андрагогічної моделі розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів у закладах післядипломної педагогічної освіти, що дає можливість створення сприятливих умов для їхнього саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації.

Методологічну базу розробленої педагогічної технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких дисциплін становлять праці з проблем технологічного забезпечення освітнього процесу (Г.Беспалько, В.Монахов, М.Кларін, Г.Ксензова, С.Кульневич, О.Пехота, Г.Селевко, С.Сисоєва, С.Сполдинг та ін.); мистецько-педагогічної діяльності вчителів (Б.Брилін, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Олексюк, В.Орлов, О.Отіч, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Шевнюк, О.Щолокова, Б.Юсов). У роботах В.Воронцової, С.Крисюка, А.Кузьмінського, В.Маслова, Н.Протасової, Е.Нікітіна, О.Тонконога, Н.Чегодаєва,

П.Худомського сформульовано основні науково-теоретичні і практичні передумови реформування системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Проблеми андрагогіки розглядають А.Деркач, С.Змеєв, Н.Клокар, І.Колеснікова, Н.Кузьміна, Л.Лук'янова, Л.Набока, Н.Ничкало, О.Пехота, В.Пуцов, Л.Сігаєва, А.Старева та інші. Питання змісту та організації навчання вчителів мистецьких предметів в умовах післядипломної педагогічної освіти розкрито окремими вітчизняними дослідниками в аспектах підготовки вчителів музики (С.Ковальова, О.Лобач, Л.Масол, Н.Мурована, М.Найденко), образотворчого мистецтва (О.Башкардін, В.Ружицький, Т.Саєнко, Г.Сотська) та тих, які викладають інтегровані курси, зокрема художню культуру (Л.Кондратова, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Пономарьова, О.Просіна).

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні складових педагогічної технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів у системі післядипломної педагогічної освіти: форм, методів, методичних прийомів, – що сприяють заохоченню кожного професіонала до постійного пошуку способів духовного зростання й забезпеченню безперервного професійного вдосконалення, професійно-особистісного самоутвердження.

Виклад основного матеріалу. У ході обґрунтування змісту та складових технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів нами було досліджено проблему технологічного забезпечення в освіті. Так, поняття "педагогічна технологія" у наукових і методичних джерелах визначається як метод планування, застосування, оцінювання всього процесу навчання й засвоєння знань для досягнення більш ефективного результату освіти (ЮНЕСКО); не тільки спосіб організації навчання, а й специфіка мислення педагога (Д. Фінн); цілісний процес, що включає формулювання цілей, вибір стратегій і навчальних матеріалів, оцінювання ефективності педагогічної системи в цілому (С. Сполдінг); змістовна техніка реалізації навчального процесу, проект формування особистості (В. Беспалько); узгоджена в деталях модель спільної діяльності із проектування, організації і здійснення навчального процесу із забезпеченням комфортних умов для учнів і вчителя (В. Монахов); системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних, методологічних засобів для досягнення педагогічних цілей (М. Кларін); організована й цілеспрямовано структурована сукупність дій, операцій і процедур, що забезпечують гарантований і діагностований результат в умовах, що змінюються (Г. Ксензова, Е. Леванова); складова діяльності вчителя, співвіднесена із категорією педагогічної майстерності (С. Кульневич, О Пехота); спосіб організації діяльності вчителя для досягнення найвищого – "мистецького" – рівня його педагогічної майстерності, завдяки якому реалізується мистецька триєдність "poesis – mimesis – techne", виявляються смисли та втілюються ідеї, які педагог хоче донести до своїх вихованців (І. Зязюн, О. Отич); формулювання навчальних цілей, орієнтованих на досягнення запланованого результату, організація всього процесу навчання відповідно до визначеної мети, оцінювання і корекція проміжних результатів, заключний моніторинг (Г. Селевко).

Педагогічну технологію розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів трактуємо як цілісний процес, що включає формулювання цілей, орієнтованих на досягнення результату, організацію всього процесу навчання із забезпеченням педагогічних умов для формування специфічних знань і вмінь, спрямованих на досягнення високого – "мистецького" – рівня педагогічної майстерності вчителів. Основою педагогічної майстерності вчителів мистецьких дисциплін є професійне спілкування педагога з художнім текстом, який має потужний освітній й світоглядний потенціал. Це виявляється у пошуках смислу художнього твору, коли не тільки здобуваються певні мистецькі знання і навички, а здійснюється переосмислення особистісної позиції щодо художньо-естетичних та етичних цінностей, ідеалів, переконань. На основі пошуку смислових значень символів у текстах культури здійснюється розвиток культури педагога й культури учня, що поєднує логіку дослідника із художньо-естетичною образністю митця. Результат високого рівня художнього пізнання, художнього творення залежить від мети, яку ставлять перед собою педагоги, і способів, якими вони намагаються її досягти.

Педагогічними умовами, які сприяють розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів у системі післядипломної освіти, вважаємо такі:

– спрямованість процесу підвищення кваліфікації вчителів зазначеної категорії на активне опанування світу культури та мистецтва, що відображає залежність розвитку педагогічної майстерності вчителя від ступеня засвоєння ним культурних цінностей, репрезентованих у творах мистецтва, і сформованого на цій основі ціннісного світовідношення. Ця тенденція знаходить вияв у реалізації гуманістичної спрямованості процесу навчання, домінуванні принципів провідної ролі культурологічного та аксіологічного контексту фахової діяльності; принципів індивідуалізації, активності, креативності, розвивального навчання, сумісної діяльності слухачів, методистів та викладачів, варіативності видів мистецької діяльності на заняттях;

– позитивна мотивація становлення творчої індивідуальності вчителя, що має прояв у спрямуванні на цілісність, безперервність і системність процесу самовдосконалення особистості у фаховій діяльності та ґрунтується на принципах єдності пізнавальної активності і творчого підходу викладачів та методистів інститутів післядипломної педагогічної освіти у виборі специфічних методів, прийомів, форм і засобів навчання вчителів шкільних мистецьких предметів у процесі підвищення кваліфікації;

– створення сприятливого емоційно-психологічного мікроклімату на заняттях під час КПК, а також урахування емоційного самопочуття кожного вчителя; орієнтація педагогічного процесу на творчу співпрацю, суб'єктивну позицію педагога, який навчає мистецьких дисциплін, як носія загальнолюдських і культурних цінностей, що виявляється у прийнятті кожного вихованця як унікальної особистості; створення простору спільних дій і постійного діалогу педагога й учня.

Сутність запропонованої технології полягає у такій організації підвищення кваліфікації, за якої розвиток художньо-естетичного світогляду стає сенсом і метою власної професійно-педагогічної діяльності педагога. Це передбачає вдосконалення змісту процесу підвищення кваліфікації вчителів мистецьких предметів з метою забезпечення спрямованості навчання на розисток професійного художньо-педагогічного мислення, здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знання у досягненні педагогічної мети; особистісної естетичної забарвленості знань; майстерного володіння специфічними методами, методиками і технологіями навчання мистецтва.

Системоутворювальним компонентом педагогічної технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів є **зміст підвищення їхньої кваліфікації у закладах післядипломної педагогічної освіти**. Зміст технології – багатоаспектний, оскільки формується водночас на всіх рівнях: культурологічному, методологічному, теоретичному, методичному, технологічному.

Складовими технології також є педагогічне цілепокладання; відбір і структурування **методів, прийомів і форм організації навчання** вчителів мистецьких предметів у системі післядипломної освіти (форми, методи, прийоми навчання, алгоритм діяльності його суб'єктів); її **науково-методичний та навчально-методичний супровід і педагогічний результат**. Специфіка педагогічної технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких дисциплін визначається вибором комплексу організаційних форм і методів проблемного, активного, інтерактивного, ситуаційного та спеціального навчання, які взаємодіють між собою. Зокрема нами було надано перевагу таким методам:

– **загальнопедагогічним: активні** методи: самостійна робота, проблемні й творчі завдання, неімітаційні та імітаційні методи (неігрові, театралізовані, ігрові), метод дискусії, метод полеміки; метод "Креативне поле"; **інтерактивні** методи і прийоми, зокрема і **тренінгові**: метод проблемних та конкретних ситуацій; метод "Прес", "Телевізійне ток-шоу", "Акваріум", "Коло ідей", "Ажурна пилка", "Мозковий штурм", "Снігова куля", "Мікрофон", "Навчання в командах досягнень" тощо;

– **специфічно-мистецькі**: методи емоційної (Е. Абдуллін) або художньої (Л. Предтеченська) драматургії уроку, метод художньої інтеграції

(Л. Масол, М. Лещенко, Б. Юсов), метод фасилітованої дискусії (Д. Григор'єв, Н. Крилова, Л. Масол) і діалогу (полілогу) культур (О. Рудницька, Н. Миропольська, О. Щолокова); метод проблематизації (Д. Григор'єв, О. Шевнюк); асоціативно-метафоричний (О. Шевнюк); імпровізація; створення художніх образів; стимулювання художнього навчання; метод цілеспрямованої активізації художньої діяльності; художньо-психологічної підтримки (Г. Падалка); методи інтерпретаційно-педагогічного опрацювання художнього твору в аспекті феноменологічної редукції (О. Бурська, І. Гринчук, В. Орлов) та феномено-діалектичного методу О.Лосєва (Л. Ісьянова); метод педагогічних проєктів, мистецьких зокрема (Д. Євсєєв, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Щолокова, А. Хуторський, О. Шевнюк) тощо.

Ці методи, орієнтовані на усвідомлення суб'єктно значущих смислів культурного тексту як засобу розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів, створюють принципово нові можливості мистецтвознавчого, естетичного, художньо-педагогічного аналізу різних мистецьких жанрів, видів, стилів, а також їх індивідуально творчої інтерпретації; самостійної художньо-естетичної оцінки явищ художньої культури.

Вибір зазначених вище методів зумовлює використання певних **форм організації навчання**. Вивчення практики системи післядипломної педагогічної освіти показало [2; 3; 4; 5; 6], що на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників склалася така дидактична схема: лекція + семінарське заняття + ділові ігри + тренінги + обмін досвідом + захисти залікових робіт (авторських проєктів) + підсумки роботи (корекція).

У курсовий період – фахові (профільні), проблемно-тематичні, авторські курси підвищення кваліфікації – упроваджуються насамперед такі організаційні форми, як проблемна лекція, лекція-презентація, нарративна лекція, проблемний семінар-практикум, семінар-дискусія; кооперативне і групове навчання: робота в парах, "ротаційні трійки"; "круглий стіл", тренінги, – самопідготовка, практикуми уроків мистецтва (музики, образотворчого мистецтва, художньої культури), консультації, брифінги, науково-методична лабораторія обміну педагогічним досвідом. Навчання педагогів організовується як за очною формою навчання, так і за очно-заочною та дистанційною формами.

Підвищення кваліфікації і науково-методичне супроводження суб'єкта професійної діяльності в **міжкурсний період** здійснюється на основі проведення комплексу взаємопов'язаних організаційно-педагогічних, науково-методичних, дослідно-експериментальних і соціальних заходів, а саме: засідань науково-методичних об'єднань, організації круглих столів, регіональних науково-методичних семінарів, семінарів-практикумів, тренінгів, адресної методичної допомоги, засідань творчих груп, конференцій, а також форм самоосвіти – за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій, друкованих та Інтернет-ресурсів; написання авторських програм, посібників, підручників тощо.

Оскільки всі організаційні форми навчання реалізуються у навчальному процесі підвищення кваліфікації, технологію розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів розглядаємо як системну структуру, складовими якої є такі компоненти: актуалізація опорних знань (проводиться у формі бесіди); опрацювання нової інформації, що супроводжується мультимедійною презентацією; формування активної пізнавальної мотивації, суб'єктності тих, хто навчається; розвивальне диференційоване закріплення, яке здійснюється у процесі розв'язання навчальних завдань різних рівнів складності, творчої пошукової, аналітико-синтетичної діяльності; узагальнювальне повторення, яке проводиться під час звітної конференції-практикуму; захист мистецько-педагогічних проєктів; підбиття підсумків.

Пропонована проблемно-модульна технологія навчання передбачає відбір змісту навчання, уможливленню неперервності і різноманітності форм організації навчання (очна, заочна, очно-заочна, індивідуальна, пролонгована, дистанційна), поетапності організації освітньої діяльності (підготовчий, базовий та впроваджувальний етапи підвищення кваліфікації), що відповідає потребам системи підвищення кваліфікації в концентрованій

освіті (одержання інформації в стислі терміни) й ефективно застосовується у специфічних умовах навчання дорослих.

Такий підхід дозволяє застосовувати модульно-рейтингову систему організації процесу розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів у системі підвищення кваліфікації. Зокрема, зауважимо, що модулі, розроблені в межах діяльнісного підходу, характеризуються автономністю, оскільки навчальна діяльність розглядається як варіативна послідовність дій і операцій. Співвіднесеність за такого підходу відноситься до змісту, а не до процесу (адже один модуль різні слухачі засвоюють із різною швидкістю). Особливу увагу приділено удосконаленню змісту мистецько-педагогічних курсів з виокремленням модулів: **соціально-гуманітарного, професійно-мистецького, діагностико-аналітичного**. Кожен модуль має своє змістове наповнення і певний обсяг годин для опрацювання залежно від форми навчання, мети, напрямів і запитів, категорій педагогів, які навчають мистецьким предметам. Розподіл навчального навантаження за професійними модулями зумовлений, насамперед, постійним підвищенням вимог до професіоналізму сучасного вчителя, а також бажанням більшості педагогів задовольнити свої професійні запити у процесі підвищення кваліфікації.

Під час курсів підвищення кваліфікації та заходів міжкурсового періоду оптимально поєднуються теоретичний і практичний блоки питань для поглиблення фахових знань, формування і вдосконалення практичних умінь і навичок, максимально враховуються професійні та індивідуальні запити особистості і передбачаються різні форми навчання: денна, очно-заочна, дистанційна, пролонгована та індивідуальна. У дослідженні проведення курсів ПК розглядається як базовий етап підвищення кваліфікації, рівня професійної майстерності та загальної культури педагогічних працівників, розвитку їхнього художньо-естетичного світогляду.

Організаційною структурою педагогічної технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів є три послідовні **етапи процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників**, а саме: **орієнтаційний** (докурсів), **моделювальний базовий** (курси підвищення кваліфікації) і **впроваджувальний** (післякурсів), що взаємозумовлені та взаємопов'язані причинно-наслідковими зв'язками із компонентами розробленої нами моделі: **мотиваційно-цільовим, інформаційно-гностичним, інтерпретаційно-творчим, педагогічно-проективним**, які зумовлюють один одного у процесі теоретичного та практичного навчання і становлять алгоритм вивчення окремої теми, цілісного модулю, спецкурсу або курсу.

Зазначені вище форми навчання послідовно виконують відповідну кожному етапу діяльності функцію і є завершеними. Кожній організаційній формі навчання відповідає адекватний домінуючий метод навчання: пояснювально-ілюстративний, проблемний, активний, модульний чи інші. Різні взаємопов'язані і взаємозалежні форми організації і види навчальної діяльності слухачів курсів підвищення кваліфікації забезпечують цілісність, системність і наступність їхнього професійного розвитку, а саме: орієнтувально-мотиваційна навчальна діяльність змінюється операційно-виконавською та логічно завершується рефлексивно-оцінювальною. У такий спосіб здійснюється поетапне вдосконалення професійних умінь і навичок, компетентностей слухачів курсів, що передбачено програмами освітньої діяльності та необхідно для розвитку художньо-естетичного світогляду педагогів.

Структурування змісту технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів передбачало розроблення і впровадження у навчально-виховний процес авторських і проблемно-тематичних курсів ПК спецкурсів та інтегрованих курсів, зокрема авторського курсу "Специфіка розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів"; інтегрований спецкурс: "Методологічна культура вчителів мистецьких предметів" (для вчителів музичного, образотворчого мистецтва та художньої культури); роботу творчої майстерні "Аксіологія мистецтва", в межах якої передбачалось проведення феноменологічного практикуму "Педагогічна

інтерпретація творів мистецтва" з виконанням слухачами системи творчо-евристичних та художньо-інтерпретаційних завдань.

Таким чином, художньо-педагогічний досвід учителів мистецьких предметів базується на здобутих ними знаннях, набутих уміннях і навичках у сфері художньої та педагогічної діяльності; він включає в себе мистецтвознавчу, культурологічну та психолого-педагогічну підготовку, виконавську майстерність, організаційно-комунікативні навички. Упровадження педагогічної технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів шкільних мистецьких предметів у систему післядипломної педагогічної освіти забезпечує неперервність курсового та міжкурсового періодів; її ефективність полягає у створенні педагогічних умов для синтезу, взаємопроникнення об'єктивних знань у сфері художньої культури та суб'єктивного їх осмислення з педагогічних та особистісно-світоглядних позицій у системі смислової регуляції професійної діяльності учителів.

Перспективою подальших пошуків у напрямі представленого дослідження вважаємо обґрунтування етапів упровадження педагогічної технології розвитку художньо-естетичного світогляду вчителів мистецьких предметів у навчальний процес підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Рудницька, О.П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. / О.П. Рудницька. – К. : ТОВ Інтерпроф, 2002. – 270 с.
2. Змеев, С. Андрагогика : основы теории и технологии обучения взрослых / С. Змеев. – М. : ПЕРСЭ, 2003. – 207 с.
3. Клокар, Н.І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу : монографія / Н.І. Клокар. – Київ, 2010. – 528 с.
4. Пехота, О.М. Андрагогічні проблеми у підготовці викладачів для системи післядипломної освіти / [Пехота О.М., Пуцов В.І., Набока Л.Я., Старева А.М.]. – К., 2006. – 96 с.
5. Протасова, Н. Післядипломна освіта педагогів : зміст, структура, тенденції розвитку / Н.Протасова. – К., 1998. – 176 с.
6. Пуцов, В.І. Системний підхід до організації науково-методичної роботи / В.І. Пуцов // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 13-15.

Соломаха, С.А. Технологія розвитку художественно-естетического мировоззрения преподавателей художественных предметов в системе последипломного педагогического образования

В статті теоретично обґрунтовано технологічне забезпечення андрагогічної моделі розвитку художественно-естетического мировоззрения учителів художественных дисциплин як основи їх педагогічного мастерства в системі последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: искусство, преподаватели художественных дисциплин, художественно-эстетическое мировоззрение, организационно-методическая система, педагогическое мастерство, педагогическая технология, система последипломного педагогического образования.

Solomaha, S.O. Technological Organization Methodician of Development Art and Aesthetic Outlook Teacher's of Art Discipline in the System of In-Service Education

The article is devoted technological ensuring andragogical model organization methodician of development art and aesthetic outlook teacher's of art discipline, as basis their professional preparation in the system of in-service education.

Key words: art, teacher's of art discipline, art and aesthetic outlook, andragogical model, pedagogical technology, organization methodicion system, pedagogical mastering, system of in-service education.